

котрих входять і поведувательні схеми (нарратологія), і індивідуально-авторські концепції (художественна концептологія), і інтерпретанти (теорія розума, біокультурологія).

Висновки. Лінгвотипологічна напруженість сучасної теорії художественного тексту будує теорію еволюції художественного мислення, дослідює мову художественної літератури в можливих моделях фікціонального світа. Вона веде пошук універсальних черт, присущих людській природі і отримує свою словесну форму в художественному дискурсі епохи. Подібні напрелення дослідження отримують розповсюдження в інших видах мистецтва, в частині, в музикознавстві [Скворцова 2010]. Необхідність лінгвотипологічної напруженості в дослідженні художественного дискурсу викликана розумінням взаємодії різних культур і мов, діалогом автора-читача-тексту в гіпертекстовому виміренні, зближенні художественних переживань сквозь простір і час. Лінгвістична типологія представляє нам теоретичним стержнем, скреплюючим різні напрелення дослідження художественного тексту і дискурсу єдиним типологічно-генетичним ракурсом.

Лінгвістична типологія художественного тексту відкриває **перспективу** для освоєння простору художественного дискурсу як цілотної системи, відкритої для одночасності багатозначних ментальних станів, сфер і мислей.

Література

- Воробьева О.П. Вирджиния Вулф и поэтика инсайта / О.П. Воробьева // Горизонты современной лингвистической традиции и новаторства: Сборник в честь Е.С. Кубряковой. – М.: Языки славянских культур, 2009. – С. 764-776. Воронцова Т.И. Жанр как стилиобразующий фактор художественного текста / Т.И. Воронцова // Studia Linguistica. Язык. Текст. Дискурс: Современные аспекты исследований. – СПб: РГПУ им. А.И. Герцена. – XXII. – 2013. – С. 187-193. Кухаренко В.А. Мэн-букер-2012 и дальше / В.А. Кухаренко // Записки з романо-германської філології. – Вип. 2 (31). – Одеса: КП ОМД, 2013. – С. 61-68. Моисеева И.Ю. Синергетическая модель текстообразования: Автореферат дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 – теория языка / И.Ю. Моисеева. – Челябинск, 2007. – 38 с. Мышкина Н.А. Лингводинамика текста: контрадиктно-синергетический подход: Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Н.Л. Мышкина. – Пермь: Пермский государственный технический университет, 1999. – 428 с. Скворцова И.А. Стиль модерн в русском музыкальном искусстве рубежа XIX-XX веков / И.А. Скворцова: Автореф. дис. ... д-ра искусствоведения: 17.00.02 – музыкальное искусство. – М.: Московская государственная консерватория им. П.И. Чайковского, 2010. – 37 с. Тарасова И.А. Когнитивная поэтика / И.А. Тарасова // Грані сучасної лінгвістики: монографія. За ред. О.Г. Фоменко та В.К. Харченко. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2014. – С. 132-160. Тураева З.Я. Язык и социальное взаимодействие / З.Я. Тураева // Studia Linguistica. Язык в логике времени: наследие, традиции, перспективы. – СПб: РГПУ им. А.И. Герцена. – XX. – 2011. – С. 9-28. Фоменко Е.Г. Эпифаническое откровение Джеймса Джойса / Е.Г. Фоменко. – Запорожье: Классический приватный университет, 2014. – 180 с. Щирова И.А. Теория разума и проблема литературной семантики / И.А. Щирова // Studia Linguistica: Антропоцентрическая лингвистика: проблемы и решения. – XXI. – СПб: Политехника-сервис, 2012. – С. 268-277. Aldama F.L. What the brain sciences might tell us about our making of and engaging with strange fictions / F.L. Aldama // Style. – 2013. – 47 (3). – P. 213+ [Online version]. Accessed from: www.questia.com/read/1G1-354858553/what-the-brain-sciences-might-tell-us-about-our-making. Carroll J. Literary Darwinism: Evolution, Human Nature, and Literature / J. Carroll. – New York, NY: Routledge, 2004. – 276 p. Carroll J. An evolutionary paradigm for literary study / J. Carroll // Style. – 2008. – 42 (2). – P. 103+ [Online version]. Accessed from: www.questia.com/read/1P3-1656405321/an-evolutionary-paradigm-for-literary-study. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics / V. Evans. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. – 240 p. Leech G. Style in fiction revisited: The beginning of Great Expectations / G. Leech // Style. – 2007. – 41 (2). – P. 117+ [Online version]. Accessed from: www.questia.com/read/1G1-170019205/style-in-fiction-revisited-the-beginning-of-great. Oatley K. Such Stuff as Dreams: The Psychology of Fiction / K. Oatley. – NY, New York: Wiley-Blackwell, 2011. – 290 p. Ryan M.-L. Narratology and cognitive science / M.-K. Ryan // Style. – 2010. – 44 (4). – P. 469+ [Online version]. Accessed from: www.questia.com/read/1G1-250577874/narratology-and-cognitive-science-a-problematic-relation

УДК 811.11'372.42

ХАЦЕР Г.О.

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена оглядовому вивченню сучасної літератури з питання семантичного аналізу текстів, систематизації існуючих положень та виявленню їх головних характеристик, переваг та недоліків. У статті визначається лінгвістичний статус семантичного аналізу й окреслюються перспективи для подальших наукових розробок.

Ключові слова: семантичний аналіз, текст, семантична сітка, латентно-семантичний аналіз, логіка предикатів, морфологічний аналіз, синтаксичний аналіз.

Хацер А.А. Теоретические принципы семантического анализа текстов Стаття посвящена обзорному изучению современной литературы по вопросам семантического анализа текста, систематизации существующих положений и выявлению их главных характеристик, преимуществ и недостатков. В статье определяется лингвистический статус семантического анализа и определяются перспективы для дальнейших научных разработок.

Ключевые слова: семантический анализ, текст, семантическая сетка, латентно-семантический анализ, логика предикатов, морфологический анализ, синтаксический анализ.

Khatser G.O. Theoretical principles of semantic analysis of texts The article is dedicated to the survey analysis of the modern literature on semantic analysis of the text, systematization of existent thesis and identification of their main characteristics, advantages and disadvantages. The linguistic status of semantic analysis is defined in the article as well as perspectives for the future scientific implementations are outlined.

Key words: semantic analysis, text, semantic net, latent semantic analysis, predicate logic, morphological analysis, syntactic analysis.

Семантичний аналіз текстів є однією з головних проблем як лінгвістики, зокрема комп'ютерної, так й теорії створення штучного інтелекту, яка є провідною галуззю сучасних світових розробок та тісно пов'язана з обробкою природної мови. Набутки семантичного аналізу мають широкий спектр галузей використання. Перш за все, це філологія – для авторського аналізу тексту; по-друге, пошукові системи та системи автоматичного перекладу, які на сьогоднішній час є досить недосконалими; по-третє, медицина, а саме психіатрія, для діагностики хворих та інші.

Семантичний аналіз є багатогранним поняттям. З одного боку, це метод дослідження, за допомогою якого розглядаються та простежуються закономірні процеси у семантиці, науці про значення одиниць мови – слів, морфем, синтаксичних конструкцій, інтонацій – та про закони, за якими з цих відносно простих одиниць утворюється смисл речень та цілих текстів [Словарь Филолога]. З іншого, він є однією із найбільш складних математичних задач, пов'язаних із комп'ютерною лінгвістикою та процесом «розуміння» та аналізу авторських текстів комп'ютером. Природна мова формувалася стихійно й будується на образах на відмінну від алгоритмічних / комп'ютерних мов, тому задача «навчити» комп'ютер розуміти та аналізувати текст, написаний природною мовою є актуальною та такою, що потребує нагального вирішення.

Мета статті дослідити та узагальнити теоретичні знання про семантичний аналіз текстів, що існують на сьогоднішній час.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) визначити лінгвістичний статус семантичного аналізу;
- 2) дослідити структурні складові семантичного аналізу;
- 3) з'ясувати місце семантичного аналізу у комп'ютерній лінгвістиці;
- 4) узагальнити та систематизувати види семантичного аналізу.

Предмет дослідження – семантичний аналіз тексту.

Об'єкт дослідження – теоретичні положення та засади для вивчення семантичного аналізу тексту.

Не існує єдиної думки лінгвістів стосовно семантичної структури тексту. Вчені розділилися на декілька груп, – ті, що повністю заперечують семантичну структуру тексту. До них належать Т.В. Булигіна, М. Даскал, А. Маргаліт, які впевнені, що текст не утворює структури, «властивості якої переважали б суму властивостей речень, що його утворюють» [Булыгина 1969, с.198] та повністю розроблена граматику речень може сама описати всі властивості тексту [Daskal 1974, с.201]. Інші вчені (І.Р. Гальперін, А. Греймас, Н.І. Жинкіна, Т.М. Ніколаєва) вважають, що текст можна розглядати як цілісну комунікативну одиницю, яка має складну семантичну та граматичну побудову [Новиков 1983, с. 78]. О.О. Селіванова зазначає, що «текст – це цілісна семіотична форма лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегровану, що служить прагматичним посередником комунікації» [Селіванова 2008, с. 495].

Семантичний аналіз тексту використовується й поза межами лінгвістики. З розвитком Інтернет-технологій та засобів віртуального спілкування, починають розширюватися межі автоматичної обробки тексту, яка є однією з головних складових роботи віртуальних

пошукових систем. Раніше використовувалися тільки два текстових аналізу, – морфологічний та синтаксичний. Але їх не достатньо, щоб «зрозуміти» текст, передати інтенції автора або здійснити більш широкий пошук за введеними даними. Для цього необхідним стає семантичний аналіз. О.В. Сокиро до семантичного аналізу відносить:

- побудову семантичної інтерпретації слів та конструкцій;
- встановлення «змістовних» семантичних відносин між текстовими елементами, які більш або менше за одне слово [Сокиро 2001, 53 с.].

Текст не можна розглядати як просто набір слів, фраз та речень, які вони утворюють. У тексті завжди пов'язані дві його складові – змістовна й формальна. Через структурно-граматичну єдність текстових складових передається не просто інформація, а думка, почуття та інтенції самого автора. Автор утворює образ / образи, які він хоче донести до реципієнта. Саме це питання стає складним з точки зору обробки тексту штучним інтелектом.

Інформаційні підходи до тексту будуються на змістовному аналізі цілого тексту, його внутрішньої будови, яка складається із ієрархії складових одиниць. Якщо при лінгвістичному підході, увага приділяється зв'язку одиниць тексту з логічним змістом, то при інформаційному – зв'язку із логікою предметних зв'язків, що є поза межами мови. Тематична структура тексту повинна визначати всі лінгвістичні особливості тексту, що є наслідком його глибинної структури.

При обробці тексту, написаного природною мовою, комп'ютером виникає декілька проблем, потребуючих рішення:

1. Різна форма передачі синтаксичної структури речення у різних мовах. Що стосується англійської мови, то тут простежується зв'язок форми із місцем слова у реченні відносно інших слів – прямий порядок: підмет, присудок, інші члени речення. У слов'янських мовах, зокрема українській та російській, не існує чітко встановленого порядку слів. Для виявлення синтаксичної ролі слова необхідно проаналізувати його морфологічні ознаки, розділові знаки та службові слова.

2. Наявність неологізмів та слів, що невідомі комп'ютеру, які він не зможе інтерпретувати. Система семантичного аналізу повинна бути здатна до самонавчання під яким розуміється здатність самостійно визначити морфологічну форму слова, його лексичне значення а вже на базі цієї інформації віднести вихідне слово до певної лексичної групи.

3. Знання контексту та предметної галуззі, вміння робити висновки із цих знань.

4. Розуміння еліптичних конструкцій, – структур, в яких неназваний член речення не визначається з контексту [Арнольд 2002, с. 231]. В таких конструкціях може бути відсутній підмет, присудок (або його частина), відразу декілька членів речень.

5. Сумісність нової інформації з вже існуючою у випадку, коли перша суперечить другій. Потрібно використовувати механізм, за яким можна визначити, коли існує можливість проігнорувати нову інформацію, а в яких – ні.

6. Часові протиріччя, під якими мається на увазі використання у реченні дієслів у різних часових формах, наприклад минулого та майбутнього часів.

Проаналізувавши інформаційні підходи до семантичного аналізу, можна виділити декілька найбільш вживаних:

- логіка предикатів: вирази мови трактуються функціонально, – як знаки деяких функцій або знаки аргументів цих функцій. У цьому випадку семантичний аналіз прирівнюється до представлення значення, виходячи із лінгвістичних вхідних даних;

- статистичний підхід: статичний машинний переклад, що складається із наступних етапів: – знаходження білінгвальної бази даних; – вивчення синхронізації та орієнтації (слова та фрази, що відповідають одна одній); – вивчення порядку слів у вихідній мові [Кларігі 2007, с. 9];

- інформаційний пошук: процес виявлення у певній великій кількості текстів тих, що по-перше, присвячені цій тематиці, по-друге, задовольняють раніше встановленим параметрам пошуку, по-третє, мають необхідні дані або інформацію;

- аналіз предметної галуззі: заповнення певних інформаційних слотів, звужених до

окремої предметної області, що дозволяє використовувати зразки, правила, будувати логічні очікування на дії тощо. Є прагматичним з точки зору соціального навантаження.

Семантичний аналіз текстів не можливий без моделей, за якими його можна було б реалізувати. Однією з таких моделей є семантична сітка, яка відображує «формалізовану модель представлення значення мовних одиниць, конкретної ситуації або їхньої сукупності у вигляді графів зв'язків (дуг) між елементами (вузлами) – значеннями чи концептами та їхніми знаками як складниками відповідних ситуацій» [Селіванова 2010, с. 637]. Формально сітка задається наступним чином:

$$H = \langle I, C, G \rangle \quad (1),$$

де I – множина інформаційних одиниць;

C – множина типів зв'язків між інформаційними одиницями;

G – відображення, що задає конкретні відношення з вже існуючих типів C між елементами I .

За допомогою семантичної сітки реалізуються такі властивості системи знань, як інтерпретованість та зв'язаність, у тому числі за відношеннями IS A (є, це є) та PART OF (є частиною). Завдяки цим властивостям сітка дозволяє знизити обсяг даних, що зберігається, та дає можливість зробити висновки на базіасоціативних зв'язків (рис. 1).

колір червоне

ЯБЛУКО форма кругле

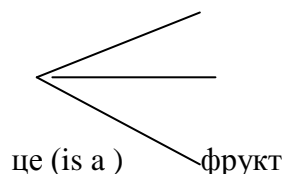

Рис. 1 Семантична сітка поняття «яблуко»

Перевагою семантичної сітки є поєднання ситуаційного (синтагматичного) типу, який робиться для конкретного тексту, та енциклопедичного (парадигматичного), який описує внутрішні властивості концептів. Крім цього, можна досягти універсальності за рахунок вибору відповідного набору відношень. Семантична сітка є наглядною системою знань, що представлена графічно, а її структура близька до семантичної структури висловлювань природною мовою. Також вона відповідає сучасним уявленням про організацію довгострокової пам'яті людини.

Метод латентного семантичного аналізу (ЛСА) є одним із найбільш перспективних на сьогоднішній час. Він дозволяє виявляти значення слів, беручи до уваги контекст, в якому вони використовуються, шляхом обробки великої кількості текстів. Принцип дії метода заключається у порівнянні великої кількості контекстів, в яких ці слова / групи слів використовуються, та тих контекстів, в яких вони не використовуються, що дає підстави зробити висновок про ступінь близькості смислів цих слів / груп слів.

Латентно-семантичний аналіз дозволяє виміряти кореляції типу «слово-слово», «слово-уривок» або «уривок-уривок». Такі кореляції моделюють механізм мислення людини, яка зіставляє частини тексту згідно до змістовного навантаження. Існує зв'язок між результатами роботи ЛСА та людським сприйняттям.

Метод ЛСА широко використовується при ранжуванні видачі інформаційно-пошукових систем, що базуються на цитуванні. Він не потребує попереднього налаштування на специфічний набір документів та дозволяє якісно виявляти скриті фактори. Але, водночас, він є не високопродуктивним та не передбачає можливості перетинання кластерів (підмножини результатів пошуку, що пов'язані єдиною тематикою).

Здійснивши загальний аналіз літератури стосовно засобів та способів семантичного аналізу, можна зробити висновок, що системи семантичного аналізу існують тільки при наявності двох складових, – морфологічної та синтаксичної. До першої відносяться словники словоформ, в яких надані всі варіанти відмінків, дієвідмін різних слів, словники акронімів та

особистих імен. До другої відносять побудову синтаксичного дерева речення, при якому не враховують більшу кількість омонімів, що були виявлені на першому етапі морфологічного аналізу.

Результати роботи синтаксичного аналізу, в свою чергу, враховуються контекстним семантичним аналізом для того, щоб оптимізувати процес побудови асоціативних зв'язків контексту між словами, фразами та цілими реченнями в ієрархічній сітці бази знань. Саме структура вхідного речення є основою для подальшого семантичного аналізу. Але вона не завжди є однозначною, тому існують декілька варіантів дерев виводу вхідної послідовності речення. Проте, тільки один вважається найбільш підходящим з точки зору семантичної інтерпретації синтаксичного дерева. Щоб виявити таке дерево, необхідно у місцях утворення альтернативних зв'язок обрати той зв'язок, що поєднує в одну синтаксичну групу найбільш близькі змістовні концепти.

Виходячи із вище зазначеного, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної та інформаційної наук, питання семантичного аналізу є одним із нагальних так таким, що потребує всебічного дослідження. У подальшому доцільно зосередити увагу на розробках у галузі формальної граматики та механізмах реалізації розуміння та відображення смислового навантаження словосполучень й цілих текстів.

Література

- Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык / И.В. Арнольд. – М.: Флинта, 2002. – 384с. Булыгина Т.В. О границах между сложной единицей и сочетанием единиц // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие / Т. В. Булыгина. – М.: Наука, 1969. – С. 224. Новиков А.И. Семантика текста и ее формализация / А.И. Новиков. – М.: Наука, 1983. – 215 с. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712с. Словарь Филолога. Энциклопедический словарь филолога [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovarfilologa.ru/185/>. Сокирко А.В. Семантические словари в автоматической обработке текста: По материалам системы ДИАЛИНГ: диссертация ... кандидата технических наук: 05.13.17 / А. В. Сокирко. – Москва, 2001. – 120 с. Daskal M. New "Revolution in Linguistics" / Daskal M., Margalit A.A. // Theoretical Linguistics– 1974. – V.1. – № 1/2. – P. 195-213. Klapuri A. Semantic analysis of text and speech / A. Klapuri. – F.: ISPTUT, 2007. – 24 p.

УДК 811.111.81'375.45

ХОДАК О.В.

(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ВИД СЕМАНТИЧНИХ ЗМІН У ДІЄСЛОВАХ ВІЗУАЛЬНОЇ ПЕРЕЦЕПЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ СЕРЕДНЬОГО ПЕРІОДУ

Стаття розглядає проблему розвитку семантики дієслів англійської мови середнього періоду. Встановлено, що одним із головних семантичних процесів цього часу була метафоризація. У випадку дієслів візуальної перцепції метафоризація розгорталася за схемою «бачити – мислити». Мовний контакт в період норманського завоювання не змінив продуктивності цієї схеми, оскільки мови, принесені завойовниками, розвивалися за однаковими логіко-семантичними схемами.

Ключові слова: метафоризація, схема метафоризації, запозичення, лексико-семантичний клас, дієслова візуальної перцепції, дієслова мислення.

Ходак О.В. Метафоризация как вид семантических изменений в глаголах визуальной перцепции в английском языке среднего периода. Статья рассматривает проблему развития семантики глаголов английского языка среднего периода. Установлено, что одним из главных семантических процессов этого периода была метафоризация. В случае глаголов визуальной перцепции метафоризация развивалась по схеме «видеть – мыслить». Языковой контакт в период нормандского завоевания не изменил продуктивности этой схемы, поскольку языки, принесенные завоевателями, развивались по похожему логико-семантическим схемам.

Ключевые слова: метафоризация, схема метафоризации, заимствования, лексико-семантический класс, глаголы визуальной перцепции, глаголы мышления.

Khodak O.V. Metaphorization as a Type of Semantic Changes in Visual Perception Verbs in the Middle English Language. The article reviews the problem of the semantic development of visual perception verbs in Middle English. It is stated that one of the main semantic processes of that time was metaphorization. In case of visual perception verbs the metaphorization developed following the pattern “to see – to think”. The language contact in the times of the Norman Conquest introduced no changes to the productivity of this pattern. The languages, brought by the conquerors, followed the same metaphorization patterns as the Old English.

Key words: metaphorization, metaphorization pattern, borrowings, lexical semantic classes, visual perception verbs, mental verbs.